

คำวินิจฉัย (พิตวา) จุฬาราชมนตรี ที่ 05/2554

เรื่อง การจัดการเกี่ยวกับเงินฌาปนกิจ

คำถาม : การจัดการเกี่ยวกับเงินฌาปนกิจมีข้อชี้ขาดอย่างไร ?

คำวินิจฉัย

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحابه أجمعين ... وبعد :

ตามเนื้อความหนังสือที่แจ้งมาเพื่อขอคำวินิจฉัยเกี่ยวกับเงินฌาปนกิจ โดยระบุคำถาม
ท้ายหนังสือ พิจารณาตามเนื้อความแล้ว วินิจฉัยได้ดังนี้

1. เงินฌาปนกิจที่สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรจะได้รับเมื่อตนเสียชีวิตแล้ว โดยมีทายาท
ของผู้เสียชีวิตเป็นผู้รับ ถือว่าเป็นทรัพย์สินมรดก เนื่องจากเป็นสิทธิทางทรัพย์สินที่ผู้เสียชีวิตได้ละทิ้ง
ไว้ภายหลังการเสียชีวิต ทั้งนี้ ปวงประชาญ์นอกจากฝ่าย อัล-ฮะนะฟีญ์ ได้นิยามทรัพย์สินมรดก
หมายถึง

“ كُلُّ مَا يُخْلَفُهُ الْمَيِّتُ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْحُقُوقِ الثَّابِتَةِ مُطْلَقًا ”

“ทุกสิ่งของผู้เสียชีวิตได้ละทิ้งไว้เบื้องหลัง อันได้แก่ทรัพย์สินและสิทธิที่ดำรงอยู่ทั้งสิ้น” (1)

หรือในบางคำนิยามที่ว่า

“ الْمَوْرُوثُ: هُوَ الْمَالُ أَوْ الْحَقُّ الَّذِي يَتْرُكُهُ الْمَوْرَثُ ”

“มรดกคือทรัพย์สินหรือสิทธิซึ่งเจ้ามรดก (ผู้เสียชีวิต) ได้ละทิ้งสิ่งนั้นไว้” (2)

(1) อัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะดิลละตุฮฺ: ดร.วะฮ์บะฮ์ อัซ-ซุฮัยลีย์ : 8/269

(2) อัล-วะญีซ ฟีลมีรอซ วัล-วะศียะฮ์: ดร.ญุซุฟ กอซิม : หน้า 20

ส่วนนักวิชาการสังกัดมัชฮับอัล-ฮะนะฟีได้นิยามทรัพย์มรดกว่าหมายถึง :

“ الْأَمْوَالُ وَالْحَقُوقُ الْمَالِيَّةُ الَّتِي كَانَ يَمْلِكُهَا الْمَيِّتُ ”

“ทรัพย์สินและสิทธิในทรัพย์สินซึ่งผู้เสียชีวิตมีกรรมสิทธิ์ต่อสิ่งนั้น” (1)

จากนิยามข้างต้น ปวงปราชญ์ถือว่าทุกสิ่งที่เป็นทรัพย์สินหรือสิทธิทั่วไป คือทรัพย์มรดก ส่วนนักวิชาการสังกัดมัชฮับอัล-ฮะนะฟี ได้จำกัดทรัพย์มรดกเอาไว้เฉพาะสิ่งที่เป็นทรัพย์สินหรือสิทธิที่มีความผูกพันกับทรัพย์สินนั้น ทั้งนี้เพราะสิทธิบางอย่างตามที่ศนะของนักวิชาการสังกัดมัชฮับอัล-ฮะนะฟี ไม่สามารถรับมรดกได้ตามรายละเอียดในมัชฮับ (2)

ดังนั้น เงินฌาปนกิจดังกล่าวจึงถือเป็นทรัพย์มรดก ซึ่งผู้เสียชีวิตได้ทิ้งไว้ โดยผู้เสียชีวิตมีสิทธิเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินดังกล่าวด้วยการเป็นสมาชิกสหกรณ์ แต่เนื่องจากผู้เสียชีวิตไม่สามารถรับเงินฌาปนกิจดังกล่าวได้ เพราะเหตุด้วยตนเสียชีวิต จึงต้องมีทายาทหรือผู้รับประโยชน์เป็นผู้ดำเนินการรับเงินฌาปนกิจตามระเบียบและข้อเท็จจริงแทน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเงินฌาปนกิจดังกล่าวถือเป็นทรัพย์มรดกของผู้เสียชีวิตที่ทิ้งไว้กับสหกรณ์ แต่เนื่องจากตามเนื้อความที่ผู้ร้องขอคำวินิจฉัยระบุว่า ผู้เสียชีวิตซึ่งเป็นบิดาของตนได้ให้เหตุผลในการเปลี่ยนชื่อผู้รับเงินฌาปนกิจจากบุตรชายคนที่ 2 มาเป็นผู้ร้องขอคำวินิจฉัยว่า ประสงค์ให้ผู้ร้องขอคำวินิจฉัยเก็บเงินก้อนนี้ไว้ใช้และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้เสียชีวิตบ้าง และผู้ร้องขอคำวินิจฉัย ณ เวลานั้นก็รับปากว่าจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ทุกปีจะมากน้อยก็ตามแต่อัตภาพ เหตุนั้น จึงถือเป็นการสังเสีย (วะศียะฮ์) ตามหลักศาสนบัญญัติที่ครบเงื่อนไขและองค์ประกอบหลักของการวะศียะฮ์ซึ่งหมายถึง

“ تَبَرُّعٌ بِحَقِّ مُضَافٍ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ ”

“การบริจาคด้วยสิทธิซึ่งถูกอ้างอิงกับการกระทำที่จะเกิดขึ้นหลังการเสียชีวิต” (3)

ทั้งนี้ ผู้เสียชีวิตคือ บิดาของผู้ร้องขอคำวินิจฉัยได้ทำการสังเสีย (วะศียะฮ์) ในสภาพที่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ มีความสมัครใจ มีการเสนอ (อัญญาบ) และมีการสนองรับ (เกาะบูล) จากผู้ร้องขอคำวินิจฉัย ทั้งโดยวาจาและพยานแวดล้อม ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้เสียชีวิตได้ทำการสังเสียโดยมีเจตนาและยินยอมพร้อมใจ อีกทั้งสิ่งที่ถูกสังเสียให้กระทำตามนั้นก็ชอบด้วยศาสนบัญญัติ เพราะเป็นการบริจาคทานอันจะเกิดกุศลกรรมแก่ผู้เสียชีวิตในภายหน้า

(1), (2) อัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะคิลละตุฮฺ; ดร.วะฮ์บะฮ์ อัล-ฮุซัยลีย์ : 8/270

(3) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญี; ดร.มุศฏอฟา อัล-คิน และคณะ : 5/41

ดังนั้น แม้เงินฉาบปกิที่ผู้เสียชีวิตได้ทำการสังเสียจะเป็นสิ่งที่ไม่รู้ (มัจญ์ฮูล) จำนวนแน่ชัด หรือเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏมีอยู่ ณ เวลาสังเสีย (มะรฺตุม) หรือคลุมเครือ (มุบฮัม) ก็ตาม ย่อมถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่ถูกสังเสีย ซึ่งก่อให้เกิดผลที่ตามมา คือการสังเสียนั้นมีผลใช้ได้ตามมัซฮับอัช-ชาฟีอีย์ และปวงปราชญ์⁽¹⁾ ทั้งนี้ มีเงื่อนไขว่า จำนวนของเงินฉาบปกิที่ถูกสังเสียนั้นจะต้องไม่เกินหนึ่งในสามของกองมรดก ยกเว้นเมื่อทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกยินยอมให้เกินจากสัดส่วนดังกล่าว ก็ให้ดำเนินการตามคำสั่งเสียนั้นได้⁽²⁾ โดยการกำหนดสัดส่วนหนึ่งในสามของกองมรดกนั้นสามารถกระทำได้นับแต่ผู้สังเสียได้สิ้นชีวิตลงตามมัซฮับอัช-ชาฟีอีย์ หรือในวันที่มีการแบ่งกองมรดกตามทัศนะนักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่⁽³⁾ และการกันสัดส่วนของเงินที่ถูกสังเสียไว้นี้จะกระทำได้อีกต่อเมื่อภายหลังการชำระหนี้สินผูกพันของผู้เสียชีวิตที่เกิดขึ้นก่อนการเสียชีวิตและการจัดการศพแล้ว การกันสัดส่วนนี้จึงเป็นการดำเนินการก่อนการแบ่งทรัพย์สินที่เหลือระหว่างผู้มีสิทธิรับมรดกซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย

เหตุนี้ เงินฉาบปกิที่มีสัดส่วนไม่เกินหนึ่งในสามหรือเกินตามความยินยอมของผู้มีสิทธิรับมรดกจึงไม่เข้าอยู่ในขั้นตอนของการแบ่งทรัพย์สินมรดกในระหว่างผู้มีสิทธิรับมรดก เพราะเป็นทรัพย์สินที่เจ้ามรดกสังเสียไว้ และเนื่องจากผู้ร้องขอคำวินิจฉัยเป็นหนึ่งในจากผู้มีสิทธิรับมรดก และอ้างตามใจความตัวหนังสือว่า “บิดาของตนต้องการให้ตนเอาเงินก้อนนี้ไว้ใช้และทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บิดา ตามอัตภาพ” คำอ้างดังกล่าวไม่อาจชี้ชัดได้ว่า ผู้ร้องขอได้รับการสิทธิในเงินก้อนนี้เป็นของตนตามคำสั่งเสียของบิดา แต่สิ่งที่จะต้องเป็นคือการมอบของผู้เป็นบิดาให้ผู้ร้องขอคำวินิจฉัย ดำเนินการตามคำสั่งเสียของตนซึ่งเรียกว่า อัล-ฮิศอ์ (การแต่งตั้งให้เป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งเสีย) และตามศาสนบัญญัติอนุญาตให้ผู้หญิงเป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งเสีย (อัล-ฮิศอ์) ได้⁽⁴⁾ แต่ถ้าผู้ร้องขอคำวินิจฉัย อ้างว่าบิดาได้สังเสียให้มอบกรรมสิทธิ์แก่ตนในการครอบครองเงินก้อนดังกล่าว ก็ถือว่าการสังเสียดังกล่าวเป็นโมฆะ เนื่องจากผู้ร้องขอคำวินิจฉัย เป็นหนึ่งในจากผู้มีสิทธิรับมรดกของบิดาอยู่แล้วยกเว้นเมื่อทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกคนอื่น (เช่น พี่น้อง 13 คน) ยินยอมให้เป็นไปตามนั้น ก็ย่อมเป็นที่อนุญาตตามคำอ้างนั้น⁽⁵⁾ ตามทัศนะที่ปรากฏชัดที่สุดในมัซฮับอัช-ชาฟีอีย์⁽⁶⁾

(1) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญีย์ : 8/51-52 และอัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะดิลละตุฮฺ; ดร.วะฮ์บะฮ์ อัช-ชูฮัยลีย์ : 8/82-83

(2) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญีย์ : 5/64 และอัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ อะอะดิลละตุฮฺ; ดร.วะฮ์บะฮ์ อัช-ชูฮัยลีย์ : 8/102, อัล-วะญีฮ ฟีลมึรอซ วัล-วะศียะฮ์ : หน้า 244

(3) อัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะดิลละตุฮฺ; ดร.วะฮ์บะฮ์ อัช-ชูฮัยลีย์ : 8/103-104

(4) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญีย์ : 5/62, อัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะดิลละตุฮฺ : 8/134

(5), (6) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญีย์ : 5/56

2. เมื่อเงินฉาบปนกิจข้างต้นเป็นสิ่งที่ผู้เสียชีวิตซึ่งเป็นบิดาของผู้ร้องขอคำวินิจฉัยได้สั่งเสียไว้ การสั่งเสียดังกล่าวเมื่อครบองค์ประกอบหลักตามศาสนบัญญัติแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องมีพยาน ทั้งนี้ เพราะการมีพยานมิใช่เงื่อนไขในการใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ในเรื่องการสั่งเสีย

3. การมีพยานยืนยันในเรื่องการสั่งเสีย และการมอบหมายให้ดำเนินการตามคำสั่งเสีย (อัล-อิตอฮ์) ไม่ถือเป็นเงื่อนไขในการใช้ได้หรือใช้ไม่ได้ในกรณีดังกล่าว ทั้งนี้ เพราะการสั่งเสียนี้เป็นการสั่งเสียโดยสมัครใจ มิใช่เป็นการทำพินัยกรรมจำเป็น ซึ่งต้องมีเรื่องพยานเข้ามาเกี่ยวข้อง⁽¹⁾

4. การสั่งเสีย ถือเป็นการทำข้อตกลงที่ไม่มีผลบังคับ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งจากประเภทของการทำข้อตกลงที่อนุญาต ด้วยเหตุนี้ จึงถือว่า การกลับคำของผู้สั่งเสียจากการสั่งเสียทั้งหมดหรือบางส่วนหรือมีการแก้ไขหรือมีการกำหนดเงื่อนไข เป็นสิ่งที่ใช้ได้ตามหลักศาสนบัญญัติ เพราะทรัพย์ที่สั่งเสียเอาไว้ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้สั่งเสีย ตราบใดที่ผู้สั่งเสียยังมีชีวิตอยู่ เขาจึงมีสิทธิดำเนินการอย่างไรก็ได้ในทรัพย์สินนั้น⁽²⁾ ดังนั้นจึงถือว่าใช้ได้เช่นกันในกรณีของผู้รับคำสั่งเสีย หากผู้นั้นได้รับคำสั่งเสียแล้วในขณะที่ผู้สั่งเสียยังมีชีวิตอยู่และต่อมาได้ปฏิเสธคำสั่งเสียภายหลังผู้สั่งเสียได้เสียชีวิต หรือในการรับคำสั่งเสียภายหลังผู้สั่งเสียได้เสียชีวิต หากมีการปฏิเสธคำสั่งเสียในขณะที่ผู้สั่งเสียยังมีชีวิตอยู่⁽³⁾ และในกรณีของการมอบหมายให้ดำเนินการตามคำสั่งเสีย (อัล-อิตอฮ์) ก็เช่นกัน ผู้ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งคือผู้ร้องขอคำวินิจฉัย ก็ย่อมมีสิทธิในการเพิกถอนสถานภาพการเป็นผู้รับมอบหมายของตนได้ในเรื่องนี้ หากไม่เกรงว่าการเพิกถอนสถานภาพดังกล่าวจะเป็นการทำให้ผู้เสียชีวิตคือบิดาของตนเสียสิทธิประโยชน์ในภาคผลของการบริจาคทานตามคำสั่งเสีย⁽⁴⁾

ดังนั้น เมื่อการสั่งเสียของผู้เสียชีวิตคือบิดาของผู้ร้องขอคำวินิจฉัยเป็นการสั่งเสียให้ผู้ร้องขอคำวินิจฉัยเป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่งเสียในเรื่องของเงินฉาบปนกิจดังกล่าวตามเจตนาของผู้สั่งเสีย ผู้ร้องขอคำวินิจฉัยก็ย่อมมีสิทธิในการเพิกถอนสถานภาพการเป็นผู้รับมอบหมายของตนในเรื่องนี้ได้ ในขณะที่เดียวกันบรรดาพี่น้องของผู้ร้องขอคำวินิจฉัยซึ่งเป็นทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกก็ย่อมมีสิทธิในการรับหรือการปฏิเสธคำสั่งเสียของบิดาได้เช่นกัน ภายหลังการเสียชีวิตของบิดา ทั้งนี้ หากทายาทบางส่วนรับรู้และอนุญาตให้ดำเนินการตามคำสั่งเสียและบางส่วนไม่รับรู้ ก็ให้มอบทรัพย์ที่มีการสั่งเสีย (เงินฉาบปนกิจ) คืนตามสัดส่วนที่จะได้รับจากกองมรดกของผู้ที่ไม่รับรู้ และให้ดำเนินการ

(1) อัล-ฟิกฮุลอิสลามีย์ ว่า อะดิลละตุฮฺ: ดร.วะฮ์บะฮ์ อัช-ชูฮัยลีย์ : 8/126

(2) อัล-ฟิกฮุลมันชะญีย์ : 5/67

(3) อัล-ฟิกฮุลมันชะญีย์ : 5/53

(4) อัล-ฟิกฮุลมันชะญีย์ : 5/63

ตามสัดส่วนที่จะได้รับของทายาทที่รับรู้คำสั่งเสียของผู้เป็นบิดา⁽¹⁾ ดังนั้น การนำเงินก้อนนี้มาแบ่งให้ตามสัดส่วนของผู้ที่มีสิทธิรับมรดก ซึ่งปฏิเสธคำสั่งเสีย จึงเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ตามศาสนบัญญัติ ถึงแม้ว่าจะขัดกับการสั่งเสียและเจตนารมณ์ของบิดาก็ตาม

5. เงินฉापนิกซึ่งทายาทของผู้เสียชีวิตได้รับจากสหกรณ์การเกษตรมี 2 ส่วน คือ

5.1 เงินที่ผู้เสียชีวิตได้จ่ายเป็นค่าสมาชิกนับตั้งแต่งวดที่หนึ่งจนถึงงวดสุดท้าย ถือเป็นทรัพย์สินมรดก ให้แบ่งตามหลักศาสนบัญญัติ

5.2 เงินที่สหกรณ์จ่ายเกินกว่าเงินค่าสมาชิกตามข้อ 5.1 ไม่ถือเป็นทรัพย์สินมรดก แต่อนุโลมให้ทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกแบ่งทรัพย์สินดังกล่าวเหมือนทรัพย์สินมรดก

6. หากผู้ร้องขอคำวินิจฉัยจะยึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งเสียของบิดา โดยไม่แบ่งเงินก้อนนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมของทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกคนอื่น หากได้รับคำยินยอมพร้อมใจจากทายาทผู้มีสิทธิรับมรดกทั้งหมดก็สามารถกระทำได้ แต่ถ้าทั้งหมดไม่ยินยอมก็ไม่สามารถกระทำได้ เพราะเป็นสิทธิโดยชอบของพวกเขา จึงให้ขอแนะนำว่า ทรัพย์สินเป็นของนอกรายไม่จริงยังยื่นเมื่อใช้สอยก็ยอมหมดไป แต่ความเป็นพี่น้องเป็นสิ่งสำคัญที่ศาสนาเรียกร้องให้ระคับระคองความสัมพันธ์ระหว่างกันแต่โดยดี และเป็นสิ่งที่ยั่งยืนซึ่งจะตัดขาดเสียก็มิได้ อีกทั้งการปฏิบัติตามคำสั่งเสียของผู้เป็นบิดาก็เป็นหน้าที่ของบุตรที่จำต้องแสดงความกตัญญูทดแทน และกระทำสิ่งที่เกิดผลานิสงส์แก่ท่านในวันอาคีเราะฮ์ บุตรทุกคนจึงต้องมีสติและเหตุผลที่ชอบในเรื่องนี้ และไม่ควรรนำเอามาเป็นเหตุให้เกิดการพิพาทระหว่างผู้มีสายโลหิตเดียวกัน และการออกคำวินิจฉัยนี้เป็นไปตามใจความของหนังสือที่ผู้ร้องขอคำวินิจฉัยระบุมาเท่านั้น

والله اعلم بالصواب

อาคิส พิทักษ์कुมพล

จุฬาราชมนตรี

(1) อัล-ฟิกฮุลมันฮะญียะ : 5/57